



O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЬАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqaga boshlagan

e-mail: uzas@mcs.uz

2014-yil 2-may

№ 18 (4261)



ФАЙЗЛИ ФАВВОРАЛАР

Фаввора... Уни табиатга бағишиланган энг чиройли асарга менгзагим келади. Ёнида бир пас ўтирганғиз шаршаранинг шовуллаши, күшларнинг чаҳ-чаҳлари эшитилёттандек, гуллар ифори тараалёттандек бўлади. Ҳар томонга шовуллаб сочилаётган сув толалари фикрингизни тинниқлаштиради. Сунвинг заррин томчиларида ҳаёт акс эттандек гўё. Ҳаётки нурли, ҳаётки ёруғ, ҳаётки оппок тонгларга бурканган. Айниқса,

кейнги пайтларда юртимизда бунёд этилган бир-биридан жозибали фавворалар сизни оханрабодек ўзига тортаверади. Уларнинг жилваларию, товланишидан қалбининг фавворанинг биллур толалари сингари тозаради, кўнглингиз равшанлашади.

Фаввора... Ҳар бир нарсанинг манзили замин бўлганидек, фаввора ҳам қанчалик осмонга бўй чўзмасин, барибири ерга кайтади. Юртимизнинг қай бир шахри ё

Эл обод — дил обод

кентига борманг, гўзал фавворалар шовуллаб сизга пешвоз чиқади.

Илк фавворалар ҳақида тарихий асарларда ҳам ўқишимиз мумкин. "Подшоҳ саройида суви тепага отилиб турдиган фаввора бўлиб, унда кизил олмалар қалъиб туради", деб ёзди испания элчиси Клавихо Амир Темур бобомизнинг Дилкушо боғларидаги ушбу мўъжизадан ҳайратлани.

Давоми иккичи сахифада.

Туроб ТЎЛА, Ўзбекистон ҳалқ шоири

ДЎЗАЛ МОШКЕНЯТ

Тонини ели олиб келди сочинни,

Гулар иси ирғираган жойинни.

Юзим ҳайдим инроинни, ойинни,

Дўзал Мощкент, қулоқ сол меҳмонинни:

Ишқимизни иғтиракладини, шод этдини,

Лекин уни қапта, қапта бефқитдини?

Кандай саҳиҳ, қандай илик бағини бор,

Севини билан бамисоли лолазор.

Севини билан ошиқлар ҳам баҳтиёр,

Дўзал Мощкент, қулогинни ғапим бор:

Ишқимизни иғтиракладини, шод этдини,

Лекин уни қапта, қапта бефқитдини?..

ЭСАР ЖАЙҲУН ШАМОЛЛАРИ

Қорақалпоғистон Ёзувчилар уюшмасининг
адабий-бадиий нашри — "Амударё" журнали газетамиз меҳмони

Қорақалпоқ адабиётининг
кўзгусига айланган,
Оролбўй минтақаси шоир ва
ёзувчилари, адабий жамоатчиликгининг
севимли нашри бўлмиш
"Амударё" журнали, айниқса,
истиқлол йилларида ижод аҳлининг
нуфузли минбарига айланди. Журнал
саҳифаларида қорақалпоқ мумтоз
адабиёти намояндаларидан тортиб
ҳозирги истеъоддли ёшларнинг
асарларигача кенг ўрин берилмоқда.



4

АНЬАНА ВА ЯНГИЛИК

Ўзбекистон Бадиий
академиясининг ўкув
юртлари тизимида
кобилиятли ёшларни хар
томонлама қўллаб-
куватлашга алоҳида
эътибор қаратилмоқда.
Шу йилнинг 21-25 апрел
кунлари бўлиб ўтган
Тасвирий санъат
фестивали бунинг
ёркин далилидир.
Мазкур тадбир илгари
тасвирий санъат
хафталиги тарзида
ташкил этиларди.

Унинг "фестивал" мақомини
олиши ушбу тадбир халқаро
аҳамият каబ эттагани, мада-
ний аҳамияти орта бошлагани
дан далолатdir. Беш кун дав-
ом этган фестивал Камолиддин
Беҳзод номидаги мемориал
боғ-музей ва марказий
кўргазмалар залига тўпланган
юзлаб ўкувчи-ёшлар ҳамда
устозлар учун чинакам
нафосат байрамига айланди.

Талабалар, устозлар ва
мухлислар юртимиз тасвирий
ва амалий санъати намояндалар
асарлари ҳамда Япония
маданияти дурдоналари
билин танишиш имкониятига
эга бўлдилар.

Фестивал юртимиз маъна-

вий ҳаётида муҳим воқеа
бўлди. Аввали, унда нафакат
пойтахтимиздаги тасвирий
санъатга доир мактаб, ўтга

Нафосат

ва олий ўкув юртлари талабалари, балки барча вилоят-
лардаги ўкувчи ва ижодкор-
лар катнашди. Мазкур фести-
вал мустақиллик даврида уст-
оз-шоғирд анъаналари замонавий тус олгани, ёшлар
билин етук ижодкор-устозлар
ўртасида ҳамхижатлиг чукур
илдиз отиб бораёттанини
кўрсатди. Шунингдек, тадбир давомида ёшларимиз она

Ватан, унинг тарихи, ҳозирги куни ва истиқолини рангтасвир орқали гўзал ва сермазмун ифодалашга интиляётганини намоён бўлди. Айниқса, республикамиз вилоятларидан келган ёшлар хузурида устозлар томонидан ўтказилган маҳорат дарслари ниҳоятда ҳаяхонли кечди. Таникли рассомлар Жавлон Умарбеков, Баҳодир Жалолов, Леким Ибрагимов, Марат Содиков, Алишер Аликулов, Бобур Исмоилов ва бошқаларнинг асар яратиш жараёни талабалар учун унтилимас воқеа бўлди.

Давоми бешинчи сахифада.

Ҳазрат бобомиз бу асарида тарихга оид жуда қизиқарли ва аҳамияти кўплаб маълумотларни беради. Балх, Бобил, Нишопур, Марв, Самарқанд ва яна ўнлаб шахарларни бунёд этган шоҳлар, Наврӯз байрамининг келиб чиқиши, рўзанинг пайдо бўлиши, бутпарастликнинг сабаблари билан боғлиқ воқеалар шулар жумласидандир.

Ҳазрат Навоий сultonлар ҳақида сўзлар экан, адолатли подшоҳларни олқишлидай, уларнинг хайрии тақдирини мамнуннинг билан ҳикоя қиласи, золим ҳукмдорларга салбий муносабат билдириб, уларнинг аянчи кечмишига ибрат назари билан боқишига ундаиди.

Алишер Навоий Нўширавони Одил ҳақида маълумот беради, унинг сосонийлар сулоласига мансуб ўн тўқизининг ҳукмдор, отасининг исми Кубод бўлғанлигини айтиб, Нўширавоннинг адолатини алоҳида таъкидлайди ва бир неча машҳур ҳикоятни илова киласи. Улардан бирда айтилишича, Нўширавон даврида бир киши боғ сотиб олади. Бу боғдан хазина тобиғ олгач, соттаги кишининг олдига бориб, олтингларни унга бермоқчи бўлади. Богни соттаг одам: "Богга кўшиб, ерни ва ундаги ҳамма нарсани сенга сотганман, олтинглар сенга тегишили".

Хусайн Бойқарога мурожаат қиласи. Унинг адолати ва саҳоватини, инсон сифатидаги ўксасини кўнглини алоҳида таъкидлайди. Шоҳни ягона жаҳарга қиёслайди ва шунинг учун ҳам унга "Назм ул-жавоҳир" асарини бағишлаб ёзганини айтади. Уа айнан Хусайн Бойқаро тарихини битиш нияти борлигини билдириди:

Вал азмим эмди будурким худой,
Агар бўлса умрумга муҳлат физой,
Чекиб турфа тарихингга хомани,
Қилиб нуктага тез ҳангомани..

Шу тариқа хотима-маснавийнинг сўнгги байтлари Навоий оқици ва узоқини кўра билгувчи сultonларнинг юртга ҳам, жаҳонга ҳам омонии бўлмаслигини айтиб, Хусайн Бойқарога яхши тилаклар билдиради, дусосини йўллайди ва ўзи ҳам дуолардан умидвор эканини айтиб, асарни яқунлайди.

Алишер Навоийнинг "Тарихи мулуки Аҳам" асари шоирининг тарихий олим сифатидаги яна бир муҳим киррасини очиши билан биргаликда Шарқ ҳалқларининг тарихидан кенгроқ хабардор бўлиш имкониятини беради.

Дилнавоз ЮСУПОВА,
филология фанлари номзоди

Мустақиллик йилларида бошқа театрларда бўлгани каби Бердақ номидаги Коракалпок давлат мусиқали театрининг йўналиши ва таркибида, актёрик режиссерлик, драматургия соҳасида ҳам жиддий ўзгаришлар, янги ижро ва талқин йўллари вужудга келди. Театр жамоаси замон билан ҳамнафас бўлиш, жамиятимиздаги маънавий ўзгаришларни ҳис этиш, тарихни англаш, бадиий жиҳатдан сермазмун, пухта спектакллар яратиш борасида талай ишларни амалга ошири.

КОРАКАЛПОК САҲНАСИ ТАЛҚИНЛАРИ

Театр саҳнасида яратилаётган асарларда инсон ва унинг кисмати, орномуси, қадр-қиммати, мұхаббати, қадимий айланалар ва ота-боболардан мерос урф-одатлар пухта бадиий талқин этилмоқда. Театр репертуаридан ўрин олган Н.Довкораевнинг "Алпомиши", К.Норқобилиннинг "Нур сояда қолмайди", П.Айтмуратовнинг "Интилганга толе ёр", О.Абдурахмоновнинг "Ўжарлар", К.Рахмоновнинг "Ёр дийдори", С.Болғабоевнинг "Энг сулув келинчак", П.Утениязовнинг "Фарзандим — жигарбандим", П.Тилегеновнинг "Виждан", К.Шанғитбаев, К.Байсейтовларнинг "Жон қизлар", Х.Мұхаммаддинг "Хұнтар ўрганған бола" каби турли мавзуу ва жанрдаги көнг қамровли асарлари шулар жумласиданди.

Жамоа кейинги йилларда тарихимизнинг ўрганилмаган саҳифаларини жонлантиришга, ватанпарварлик, миллий фурур, эътиод, миллатларро дўстлик, меҳр-саҳоват, одоб-ахлоқ масалаларини саҳнада кенг ёртишга, замон қаҳрамони киёфасини яратишга алоҳида ётибор каратмокда. Бу жараёндаги ижодий изъянларни ўзбеклар саҳараси "Алпомиши", "Тўмарис", "Нур сояда қолмайди" каби спектаклларда намоён бўлди. Шу йил босида К.Заретдинов ва И.Юсповнинг "Тўмарис" операси саҳналаштирилди. Бу асар театр тарихида "Ажиниёз"дан кейинги иккичи қорақалпок операси хисобланади.

Жалғасбай Султабаев саҳналаштирган операда бундан иккичи ярим минг йиллар илгари ватан озодлиги ўйлуда малика Тўма-

рис олиб борган жанглар кўрсатилди. Опера увертораси асар воқеалари ривожига, унинг таъсир кучини оширишга, томошабинга тушунларни бўлишига хизмат килган. Малика Тўмарис сийосини ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Мирзагул Сапаева ишонарли ва таъсирчан талқин этган.

Опера мубаффакиятида Спрангис ролини ижро этган Абат Қалиев, эл оғаси ролини ўйнаган Қорақалпогистонда хизмат кўрсатган артист Дарибой

наётган ишлар хусусида сўз боради. Спектакл ёнгил ҳаёт орзусида юрган байзи ёшларга сабоқ бўлиши билан биргага уларни меҳнатсевар, иродали бўлишига давлати этади.

Х.Султабаев саҳналаштирган К.Рахимовнинг "Келин" комедияси тарбиявий аҳамиятга эга бўлиб, унда ҳалқимизнинг урф-одатлари, фазилатлари таъруннум этилади. Кишлакларни мизда спортни ривожлантириш, ёшларни иш билан таъсирчан талқин этган.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди. Ҳунармандларни созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Х.Султабаев саҳналаштирган К.Рахимовнинг "Келин" комедияси тарбиявий аҳамиятга эга бўлиб, унда ҳалқимизнинг урф-одатлари, фазилатлари таъруннум этилади. Кишлакларни мизда спортни ривожлантириш, ёшларни иш билан таъсирчан талқин этган.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

Операда Мирзакамолов сингари хонандада, Бехзод Абдураимов, Фазлидин Ҳусанов каби созандаларнинг нуғузлиларни шаҳри ташаббуси билан томоша киласидан ўтилди.

ЧҮЛПОННИНГ ТИЛ ВА УСЛУБ НАЗОКАТИ

Бошланиши учинчи саҳифада.

Чўлпон буни бутун поэтик нозикликлари билан теран тушунади ва қайта бунёд этди. "Fam" ҳикоясида қишининг оғир ҳувиллаган йўлида аравада касал хотинини дўхтирга олиб бораётган, умрида хотининг меҳр кўрсатмаган, юрагига борган сари вахим оралаётган кимсаннингsovokttagan, титроқ товуши эшиллади. Жумлаларда араванинг маъюс силкиниши барадла акс этди. Чеховнинг таржимони ушбу ҳолатни беҳад нозик идрок этди. Хотинининг аравада ўлиб қолганини кўрган мужик шу заҳоти ҳаёт батамом барбод бўлганини англайди: "За пъянством, драками и нуждой не чувствовалось жизни. И как назло, старуха умерла как раз в то самое время, когда он почувствовал, что жалеет ее, жить без нее не может, страшно виноват передней... Жить бы сынова, — думает токарь". Чўлпон Чехов қархамонининг ўйларига эргашади: Кампир "билин бирга қирқ йил умр қилди, лекин бу қирқ йиллик умр ҳудди туман

дай ўтмадими? Мастлик, уриш-талаш ва муҳтоҷиклар ичидаги умрнинг ўтгани ҳам билинмади...". Мана иккни мунгли инсон ҳаётининг холосасидай эштилаётган "не чувствовалось жизни" деган фожалини бир холосани Чўлпон фоятда соддага фоятда ўзбекона қилиб: "муҳтоҷиклар ичидаги умрнинг ўтгани ҳам билинмади", деб ўғриди.

Бу ўринда айни шу жумланинг бир қатор ўзбекона бошқа табдилларини вариант сифатида келтириб ўтиш мумкин. Амин музик, уларнинг энг яхшилари ичидаги Чўлпоннинг табдили ўз бадий таъсиричлиги билан ажralиб кўринади. Чехов бир ўринда устанинг ўқинчига ўқувчинининг диккатини қаратади: "Он думает, как на этом свете всё быстро делается!". Имомниномли, жуда кўп устакор таржимонлар бир зумда "бу дунёда ҳаммаси кўз очиб юмгунча ўти беради-я", деб ўғриган ва эҳтимол тўғри қилган бўлардилар. Аммо Чўлпон: "мунча бевафо бу дунё!", деб ажих шоирона ибора билан ажради. Чўлпон ўз таржимонлик услубини

шакллантириларкан, шоирона бойиган бадий услуби яратади ва шу шоирона бадий таржима услубига доим содик қалам табратади. У бир қараща туб матндан гўё узоқ сўзлар, иборалар, жумлалар, ифодаларни кўллайди, лекин ўтилаб қараганди, улар аслията матнига жуда якинлиги маълум бўлади.

Aслията услубини таржимада чиқариш бу санъатнинг энг қийин соҳаси. Унга фақат катта санъаткорлик биланги на эришилди. Аксинча, қаралсиз, жуда тўғри таржима. Таъна-дашномаг асло ўрин йўқдек. Лекин бу ерда бадий таржиминг кон томори — бадий услуб ўйк! Толстойнинг ўзи асарни бамисли ўтрамиён ёзувчининг камкўсум асариди таржима қилинган. Таржимага калит топилмаган. Энди "Fam"-даги мужикнинг янга бир аянчли хитобига эътибор қаратайлик. Кампир ўлиб колганини билгача, мужик: "Померла, стало быть, комиссия!", деб нидо қиласди. Чўлпон буни "Ўлиб колганди ўхшайди. Қиёмат!", деб ўғриди. "Қиёмат" — "комиссия" сўзининг айнан лугавий маъно таржимаси эмас. "Комиссия" асли келиб чиқшига кўра лотинча, лугатга кўра "топширик", "вазифа" деганга ўхшаш маъноларни англатади, бошқа маъно турлари ҳам бор. Лекин бизга ҳозир шу кўрсатилганларнинг ўзи кифоя қиласди. Рус классик адабиётида "кўйин", серташиб, сергала, "бошоғрии иш" маъносидаги кўлланган. Уни таржимада "Ана бошоғрии!", деб ўғриса ҳам матнiga жуда яратарди. Лекин Чўлпон "қиёмат"ни танлайди. Мужикнинг ҳолати-аҳволига кўра вазияти энг яхши англатидиган ва ўз ўзувчилиги ҳам энг тушунарли, таъсиричан бўлладиган шу сўзга тўхтадади. Бу ерда сўз энди таржима қилинмади, балки контекст такозо этган мазмунга мослаб олинди. Ўзбеклар бирон ахвол энг иштал нуқтага етганда худди шундай: "Қиёмат!", деб қўядилар. Контекст тақозоси таржима килинши эмас, авторда бўлмаган ибора ёки сўз бирликларини кашф қилинши амр этади. Шунда сиз текст, яни туб матн ҳақиқатига оғишмай риоша қилиш заруратини жуда чукур хис этасиз. Контекст тақозоси ва текст ҳақиқати нима? Бу текстнинг барча поэтик ва маъно товланишлари, шунинг барбарида унинг бутун бадий хусусиятлари ва таъсири нуқталарини саклаш, таржима тилида мудил тарзда баркамол баён этишидир. Контекст тақозоси ва текст ҳақиқатига тўла риоша кигланидагина туб матнинг услубини иккинчибегона тил муҳитида саслаш, тўла юзага чиқариш мумкин бўлади. Контекст тақозоси ва текст ҳақиқати, айниқса, хос сўзлар, тургун бирликлар, паремиологии иборалар, ҳикматли бирликларни ўзириш мумлопарни түгилганда, айниқса, сезиляри туслади. Маълумки, булар туб матн услубини таржимада бунёд этишида катта таъсири курдатига эга. Бу вазифани баркамол ҳал

килмай туриб таржимада аслиятнинг бадий услубини яратишнинг иложи йўк.

Чўлпоннинг Чеховдан таржималаридан бир неча мисолга мурожаат қиласди. "Fam"да мужик отини қичаяпти: "...что тебе пусто было, черт!". Чўлпон бу таржима килиб бўлмайдиган иборани кутилмаганди: "...эй, ер тортур, лынати!", деб бадал келтириб тўйларида. Мужик тилига тушган бу ибора! Ҷики мужик тилида эшилган "Вот те кресть!", деган сўзиниши Чўлпон: "Нон урсин агар!" деб ажойиб бадал топади. Аслини сақлаб эса ҳеч қажон буни таржима килиб бўлмайди. Текст тақозоси ва ҳақиқати факат чин ижодкорликни талаб қиласди. Чўлпон бу ерларда ўзини энг яхши маънода ижодкор таржимон сифатида тутади. Мужик кампирдан ҳеч жавоб ололмаган, жаҳал устида: "Ну и дура!", деб куфри кўзиди. Чўлпон буни: "Эси пастан-да ўзинг ҳам!", деб ўғриди. Ҳолбуки бошқалар буни бир пастда "жинни", "ахмок", "тентак" ва ҳоказо деб таржима қилиб ташлашлари ҳеч гап эмас.

Чўлпон турк, рус, татар, кримтатар, озарбайжон, нўйой, қозоқ, кирғиз, туркман, форс тилларидаги адабиётларни эркин ўқир, ўзбек тили шеваларидан, мумтоз адабиётимиз тилидан мумкаммал хабардор эди. Шунинг учун унинг асарларининг тили ниҳиятда бой. Унинг таржималарида бу тил ҳазиналарни дамбадам юзага қалик чиқади. Чўлпон Чеховнинг "Эски кўра" ("Старый дом"), "Битаётган авлоднинг сўнгиги қизи" ("Последний из могикан"), "Бўйинга осилган Анна" ("Анна на шее"), "Егер" сингари ҳикоялари таржималарида (улар илк марта 1933 йилда алоҳида китобча холида чиқкан, шундан сўнг 2012 йилда М.Аминов ва Х.Абдиев томонидан нашрла тайёрланган "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" давлат имлий нашириёт ҳамда Фаур Угулом номидаги нашириёт-матбаба иходий уйи чиқарган А.П.Чехов танланган ҳикоялар китобига кирилтган) бундай ноёб сўзларни бот-бот қўллади. Чунончи, курор — кулангир, тошай — арвак иёврек, бледнолица — заҳл (лекин бу сўзни контекст тақозосига кўра "ок юзли" деб ўғириш макъулор эди), застенчико — уяланч, дичь — илварсин, вольный дух — саёклик савдоси, воспитательный дом — гўдакхона сингари кутилмаган сўзлар воситасида табдил қилинганига дуч келамиз. Ҳали мумкаммал ишланмаган кўп томли иккни тили лугатлар бўлмаган шароитда бундай изланишларни, ҳозир қандай нотабий бўлиб кўринмасин, ўша бадий таржимадаги изланишлар даври учун харяртери ҳодисалар бой билимлар.

Айтойланганимиздан ўзлоса шуки, юқсан ва теран тил бойлигига эга бўлмагунча ҳеч кайда моҳир санъаткор таржимон адабиёт йўк. Тил бойлиги бўлгандагина таржиманинг энг қийин кадрли иши — туб матнинг услуб мавжуларни санъаткорона гавдалантириб бермомлик мумкин ва худди шу шарт билангина бадий таржимон ижодкор ва санъаткор деган ном зонади.

Шунга кўра улуғ адаб Чўлпоннинг таржималари бадий санъаткорлиги билан қадрлидир.

Иброҳим ФАФУРОВ

Гул кўп, чаман кўп

ЖАҲОН АДИБЛАРИ ҲАЁТИДАН Кавабатанинг жозибали олами

Нобел мукофоти билан тақдирланган биринчи япон адаби Ясунари Кавабата (1899–1972) шифокор оиласида таваллуд топган. У дастлаб Токиодаги кироллик университетининг инглиз бўлумига ўқишига кирил, кўп ўтмай таҳсилни япон филологиясида давом этирган. Адаб ижодига қадимига япон адабиёти, айниқса, хайку шеврияти катта таъсир кўсдатган. Тасвирдаги назокат, тинниклик, оддийликка интилиши яхувлардан ўргангани ёзувчи услубининг асосий жиҳати бўлиб қолди.

Дастлаб Кавабата Жойсинг "Улисс" романига эргашшиб модернист асарлар ёза бошлаган. Бирор уларни охирига этиказмаган. "Идзулик раккоса" Кавабатанинг илк ийрик новелласи бўлиб, унда адаб нозик ва сезигр санъаткор эканни намоён этган. Япон лирик прозасида мумхокея сифатида кутиб олинган "Кор мамлакати" қисаси унга катта шуҳрат келтириди. Урушдан кейнинг ийларда ўзилган "Минг қанотли турна" кисаси 1951 йили Япония Санъат академияси мукофотига сазовор бўлган. Асар сюжетига японларнинг қадимий чой маросими асос қилиб олинган. "Тоғлар нидоси", "Кўхна пойтакт" романлари психологияни ва лиризм терапияни билан ажralиб тутади. Бу асарларда адабиёнинг ҳақамонлар киёфасини ички монолог ва японларга хос рамзлар орқали очиши доир маҳорати яқош намоён бўлган.

1961 йили ёзлон қилинган "Кўхна пойтакт" романи Кавабатага жаҳоншумул шуҳрат келтириди. Адабни Нобел мукофотига сазовор этган бу романда дунёнинг тўхтоси капиталтилди бориши таъсирида японларнинг қадимий миллӣ анъаналари таъзизулга ўз тута бошлагани этизрги билан тасвирланади. Асар маҳзур руҳда ўзилгани маҳлий ётади. Бу асарларга умрбокийлик баҳш этган жиҳат адабиёнинг кенг кўлам, теран ифода ва мукаммал мажозларга бой образли тилидир. Кавабата 1972 йил 16 апрелда Осакада 73 ёшида вафот этган.

Фолкнер васият қилиди

Уильям Фолкнер Миссисипи штатининг Нью-Олбани шаҳрида университет иш бошқарувчиси оиласида тутаган. Унинг катта бобоси Уильям Кларк Фолкнер (1826 — 1889) Шимол ва Жануб урушида қатнашган, ўз даврида машҳур бўлган "Мемфиснинг оқ атиргули" романни музаллифи эди. Фолкнер бора пайтида оиласи шимолдаги Оксфорд шаҳрига кўчгач; адабиён бутун умри шу шаҳарда кечади. Профессионал адабий фаолиятга киришганига қадар Фолкнер Канададаги Британия ҳарбий-ҳаво кулиарида курсант, Миссисипи университетида талаба, почта ва электр стансия хизматчиси бўлган. Шеърлари "The New Republic" журналида босила бошлагандан сўнг ўқишини чала қолдириб, саёхатга чиқади.

1925 йили Янги Орлеанда Шервуд Андерсон билан танишади ва ёзувни унга прозага кўпроқ эътибор қартиши — ўзи яхши билган Америка жануби ҳақида ўзишни маслаҳат беради. Адаб "Сарторис", "Шовин ва газаб" каби романларида илк оқ танлиларнинг хинду қабилалари ерларига келиб ўрнашидан токи XX аср ўтларига гача бўлган давраги Америка жануби тарихини қаламга олади. 1929 йили Фолкнер Эстели Одлем билан турмуш курди. Оиласини моддий жиҳатдан таъминлаш мақсадида 1932 йилдан 1946 йилгача Голливуд учун сценарийлар ёзиши билан машгул бўлади. Шу йилларда унинг энг машҳур "Айк" кисаси, "Августдаги ёрўғлик", "Авесалом", "Енгилмаслар", "Кўргонча", новеллалардан иборат "Кирақол, Моисей" сингари романлари ўзини қилинади.

Фолкнернинг мазкур асарлари Европада анча машҳур бўлиб, у 1949 йили Нобел мукофоти билан тақдирланганча, ўз ватанидаги ҳам кенг эътироф этила бошлаган. Инсоған нисбатан сабит, баркарор ишонч адабиётсидаги энг кимматли, энг зарур жиҳат — унинг авлодларга васиятидир. XX асрнинг кўлгина ийрик адабиёти Фолкнернинг наср мактабидан ўргангандарни этироф этишган.

Жон Китс ва адабий танқида

Жон Китс (1795–1821) эндиликда инглиз адабиётида номи Байрон ва Шеллилар билан баб-барабар эътироф этилаётган бетакор шоир. Унинг "Булбула қасида", "Юнон қўзасига қасида", "Кўзга қасида" шеърлари, "Эндицион", "Гиперион таъзизули" достонлари мухлислар томонидан севиб мутола килинади. Илк шеърларни ўн саккиз ёшида битган Жон Китсга Шекспир, Гомер, Чорсер асарлари мутолааси илҳом бағишилган. Сонет ва ода жанрларда баракали ижод қўлган шоир қадимига юнон миф ва афсоналаридаги ҳақамонларга бағишилаб достонлар ҳам битган.

Бирор ўз замонида Жон Китснинг шеърлари адабий танқидалини томонидан қадр топмаган. У 26 ёшида оғир хасталиқдан вафот этган. Орадан 30 йил ўтиб, Россети, Моррис ва бошқа шоирни рассомлар унинг ижодий анъаналарини давом этириб, инглиз шеврияти ва тасвирий санъатига яни тўлиқ олиб кирадилар. Жорх Байрон бир эпиграммасида шоирнинг ўз даври адабий танқидаидан изтироб чекканига ишора қилиб ўтади. "Шоирнинг хёт шаъмини журнallардаги мақолалар сўндириди" қабиладиги узоқ вақт ҳукм сурған қарашлар нечоги муболағали бўлмасин, Китс чеккан маънавий изтироблар орасида танқидалингур ҳуқумларни ҳам унинг хасталиғига авж олиб кетишига турти берган бўлса ажаб эмас. 1971 йили шоир вафотининг 150 йиллиги арафасида Буюк Британия киролитигининг почта хизмати уч пенс қийматдаги почта маркаси чиқарган.

"ВАТАН ҲАҚИДА Қўшиқ"

Таникли адаб ва олим, кўп йиллардан буён бадий адабиётнинг турли жанрларидаги фаол қалам табтибат келаётган ижодкор Улуғбек Ҳамдам "Академнаш" нашири ётида. Китобни санъаткориниң ўзига қўшиқ "деб номлаган".

Бу ном қалингина китобдан ўрин олган мулалифнинг утмадиги турли романни шундаки, ташвиш ва шодилларини акс этитирган асар,